

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Основними задачами інформаційних підрозділів органів внутрішніх справ (ОВС) є нагромадження, збереження, пошук і видача інформації. Оснащення персональними комп'ютерами й іншою інформаційною технікою відкриває широкі перспективи одержання різноманітної інформації у всіх службах і на всіх ієрархічних рівнях системи МВС. Особливістю процесу інформаційного забезпечення є колективне використання банків даних не тільки шляхом створення локальних обчислювальних мереж, але і за допомогою засобів віддаленого доступу, включаючи високошвидкісні канали передачі даних. Позитивним результатом цього процесу є максимальне наближення інформаційних служб до споживачів відомостей – користувачів. В обов'язок останніх входить поповнення інформаційних масивів новими даними і їх постійною корекцією. Таким чином, основні процедури, зв'язані зі створенням і автоматизацією інформаційного забезпечення професійної діяльності співробітників ОВС, усе більш покладаються на них самих [1, с.24].

Серед різноманітних відомостей, використовуваних органами внутрішніх справ, можна виділити інформацію, що має професійно направлений характер і має суто відомчу цінність. До такої інформації належать відомості про основні об'єкти системи МВС, усе різноманіття яких можна розділити на чотири взаємозалежних блоки. Умовно ці блоки можна іменувати: «Нормативи», «Особи», «Об'єкти», «Події».

Блок «Нормативи» включає різні документи, що тією чи іншою мірою регламентують чи стосуються діяльності органів внутрішніх справ. Слід розрізняти документальну інформацію, що містить відомості про закони і постанови, нормативні акти, довідкові документи, рішення, інструкції, плани і програми, реферати і друковані видання, матеріали розслідування злочинів, повідомлення засобів масової інформації тощо від фактографічної інформації, що відображає зміст цих документів. До блоку «Особи» відносяться відомості про осіб, які становлять оперативний інтерес і перебувають на різних формах обліку; про кадрових співробітників органів внутрішніх справ і ін. До блоку «Об'єкти» відносяться відомості: про автотранспортні засоби, у тому числі ті, що знаходяться у розшуку; про зброю; про наркотичні речовини і ядохімікати; про викрадені речі, про житловий фонд; про об'єкти криміналістичного дослідження (сліди, мікрочастинки, дактилоскопічні відбитки та інше); про оперативнотехнічні засоби; про охоронювані об'єкти; про підприємства й організації й ін. У блок «Події» входять відомості про скоєні злочини й адміністративні правопорушення; про дорожньо-транспортні події; про результати розслідування злочинів, екстремальні ситуації і ін.

З наведеного переліку об'єктів видний взаємозв'язок блоків, що доповнюють один одного і є інформаційною моделлю реальних кримінологічних процесів і адекватних дій органів внутрішніх справ.

Рішення задачі накопичення і збереження необхідних відомостей здійснювалося за всіх часів існування органів внутрішніх справ і полягало в створенні різних обліків у формі журналів, картотек, реєстраційних книг, слідотек і ін. [2, с.38]. Підставою кожного обліку є первинна форма (картка), що складається з певного набору реквізитів, що ідентифікують об'єкт і дають про нього уявлення. Найважливішою умовою ефективного використання будь-якого виду обліку є можливість нагромадження великої кількості інформаційних карток і швидкого пошуку в цьому масиві. Знайдена інформація повинна одночасно відповідати таким вимогам, як повнота і точність.

Виконання цієї вимоги досягається різними способами структурування відомостей, що накопичуються, і використанням спеціальних програмно-технічних засобів, що в сукупності з комплексом адміністративних мір, методами захисту, спеціальним штатом співробітників, устаткуванням і приміщеннями становить автоматизовану інформаційну систему (АІС). У цій назві підкреслюється основне призначення системи – пошук інформації. Існує безліч різних АІС, починаючи від простих картотек до складних багаторівневих комплексів, що включають у себе сховище даних, механізми введення, нагромадження, пошуку і надання інформації, її відновлення, захист і ін. Автоматизовані інформаційні системи розрізняються структурою інформаційного фонду, упорядкованого за алфавітом, тематикою, хронологією й іншим, рівнем автоматизації виконання процедур, мовою і правилами формування запитів, способами видачі інформації, надійністю, швидкістю, ступенем захищеності даних, кількістю користувачів, які одночасно обслуговуються, й іншими експлуатаційними характеристиками.

У структурі Управлінь оперативної інформації (УОІ) при обласних управліннях ОВС поряд з «немашинними» видами обліків функціонує автоматизований банк даних (АБД) на основі ЄОМ. Експлуатуються системи «АБД Центр» і «АБД область». Користувачами цих задач є працівники служб кримінальної міліції, громадської безпеки, слідства і дізнання, державної автомобільної інспекції, охорони та інші. Співробітники служб не тільки одержують необхідну інформацію, але і надають у банк дані за результатами власної діяльності, що потім інтегруються для подальшого колективного використання [3, с.136].

Крім пошукових задач, в Управлінні оперативної інформації вирішується комплекс статистичних задач, що дозволяють одержати основні показники про стан правопорядку в Україні в цілому і за регіонами. Результати аналізу цих показників використовуються керівництвом органів внутрішніх справ для обґрунтованого прийняття управлінських рішень. Треба зазначити, що відносна величина комплексу статистичних задач часто перевищує обсяг пошукових задач, саме тих, котрі спрямовані на розкриття і попередження злочинів. Результативність оперативно-довідкових, пошукових і криміналістичних обліків органів внутрішніх справ у значній мірі визначається повнотою і вірогідністю відомостей, що містяться в первинних і коригувальних облікових документах, а також своєчасністю їхнього оформлення і надсилання у УОІ УВС МВС України.

Із самого початку АБД мав ряд недоліків, зв'язаних як зі складом задач і їх відповідністю потребам органів внутрішніх справ, так і з функціонуванням самої системи. Це послужило поштовхом до організації власних розробок. Однак незважаючи на вжиті заходи, у процесі формування і ведення централізованих обліків щорічно продовжують мати місце ті самі серйозні недоліки і недогляди. Так, постійно повертаються десятки тисяч документів через уточнення анкетних даних, відомостей про арешт і судові рішення, через неякісні дактилоскопічні карти, помилки введення й ін. Проте система забезпечення інформацією успішно функціонує і розвивається. Однак у самій концепції централізованої побудови інформаційної служби є певні прогалини, з яких основними з позиції споживачів інформації є:

- відірваність користувачів від процесів і технологій формування баз даних, пошуку й обробки інформації;

- неадекватність наявної інформації реальним потребам слідчих, експертно–криміналістичних підрозділів і оперативних служб.

Реальним напрямком удосконалювання процесу забезпечення інформацією є створення додаткових територіальних систем, що розширюють інформаційні послуги практично для всіх посадових рівнів служб і підрозділів ОВС. Не можна сказати, що зазначений напрямок новий. Починаючи з перших робіт з автоматизації інформаційного забезпечення і дотепер ведуться активні пошуки прийнятної системи для інформаційного забезпечення діяльності міських і районних органів внутрішніх справ. Тривалий час успіх цього напрямку обумовлювався можливостями використовуваної обчислювальної техніки, а також наявністю і кваліфікацією персоналу по її обслуговуванню і використанню. З появою сучасних персональних комп'ютерів, мережних технологій і уніфікованого програмного забезпечення в цьому напрямку є істотні успіхи. Оскільки основний обсяг інформації про вчинені злочини й адміністративні правопорушення збирається саме на даному ієрархічному рівні, то й облік цих даних організується також на місцях у рамках локальних обчислювальних мереж із застосуванням файл–серверних технологій. УОІ під час відсутності розподілених мереж і доступних швидкісних каналів зв'язку приділяється роль нагромадження й узагальнення даних по всьому регіоні з наданням права тиражування і розсилання в міській управлінні і районні відділення.

Розглянуті АІС відносяться до систем загального використання, можуть використовуватися всіма службами органів внутрішніх справ. Як правило, системи загального використання з певних об'єктивних причин не цілком задовольняють інформаційні потреби окремих галузевих служб, не враховують специфіку їх діяльності. У МВС України була розроблена концепція побудови інформаційно–обчислювальної мережі, що поки не реалізована. Концепція створення спеціалізованих АІС була настільки актуальною, що багато галузевих служб зайнялися розробкою власних систем. Так, наприклад, сьогоднішні кримінальна міліція успішно експлуатує і розвиває ряд АІС, що здатні працювати з предметною областю, яка має складну структуру, і виконати різні запити, у тому числі й аналітичного характеру.

Успішне забезпечення інформацією неможливо здійснити в замкнених рамках одного відомства, навіть такого глобального, що має зв'язок з інформаційною системою Інтерполу, як МВС України. Соціальне середовище, у якій існують об'єкти, що представляють інтерес для органів внутрішніх справ, набагато складніше прийнятої інформаційної моделі. Для підвищення інформування працівникам органів внутрішніх справ доводиться звертатися за довідками в інші відомства й організації, у тому числі і комерційні. Прикладом можуть служити правові документальні інформаційні системи. Найбільше поширення завдяки своїм експлуатаційним параметрам і сервісним послугам одержали такі АІС, як «Ліга: Закон» і деякі інші. Ці системи містять тексти актів українського законодавства, класифіковані по галузевих, ієрархічних і регіональних розділах. Інформація може надаватися як по каналах зв'язку, так і шляхом регулярної інсталяції масивів з урахуванням поточних змін і доповнень на комп'ютери і сервери замовника. Пошук інформації в розділах здійснюється за різними реквізитами документів: дата, номер, найменування, вид і ін. Можливий також контекстний пошук документів. Системи дуже прості у використанні, відносно дешеві і не вимагають спеціальних знань і навичок у сфері комп'ютерних технологій. Іншим прикладом є використання в деяких регіонах інформації з баз даних, що містять відомості про населення, житловий фонд, про підприємства й організації, включаючи комерційні.

Вимоги різнобічних і повних відомостей про соціальні об'єкти і середовище їх життєдіяльності можуть бути реалізовані в концепції побудови геоінформаційних систем [4, с.231]. У рамках таких регіональних інформаційних систем, створених для забезпечення діяльності адміністрації, повинні міститися дані, що стосуються економіки, фінансів, підприємництва, населення, житлового фонду, екології, енергетики, безпеки тощо, а також до діяльності органів внутрішніх справ. Слід зазначити, що наведена концепція не нова. Подібні ідеї були закладені в концепції автоматизованої системи управління «АСУ–Москва» ще на початку вісімдесятих років, реалізовані в багатьох великих містах високорозвинених держав.

Процес формування інформаційних систем в ОВС триває трохи не сорок років. Разом з тим зберігається стандартний набір об'єктів обліку, приведений вище. Глобальний перехід на мікропроцесорну ІВМ–сумісну програмо–технічну базу, динамічне удосконалювання якої і зв'язана з цим необхідність періодичної зміни чи модифікації використовуваних основних апаратних пристроїв ніяк не узгоджуються з розвитком інформаційних систем і ресурсних можливостей ОВС.

Практично повсюдно тою чи іншою мірою від локального до регіональних рівнів упроваджені мережні технології, що в сукупності з відомчою електронною поштою якщо не брати до уваги тихий провалу робіт зі створення єдиної інформаційної системи МВС України і триваючий «парад СУБД», створює оманне враження деякої інтегрованої інформаційної системи. Наочним прикладом служить існування в кожній області своєї автономної системи пошуку злочинців за відбитками пальців, виявлених на

місця нерозкритих злочинів. Єдиної уніфікованої АІС у масштабах України поки не існує.

Немаловажним фактором сформованого негативного становища є існуючий дотепер споживацький підхід до інформатизації як до необхідного, але далеко не головного елемента забезпечення, який подекуди оцінюється як сучасна модна прикраса системи управління. Такий статус інформатизації, з одного боку, не давав їй достатніх ресурсних можливостей для розвитку, а з іншого боку – дозволяв залишатися недосконалою, недостатньо ефективною, особливо для забезпечення слідчої, експертно-криміналістичної й оперативно-розшукової діяльності.

Сучасні тенденції у сфері удосконалення організаційно-виробничих процесів не торкнулися ОВС, що деякою мірою зв'язано як з відставанням у впровадженні нових інформаційних технологій, так і з відсутністю глибоких наукових досліджень у цій сфері. Наприклад, більшість використовуваних в ОВС систем орієнтовано тільки на операційну обробку даних без виконання аналітичних функцій, підтримки прийнятих рішень. Іншими словами, галузева інформатизація не може перебороти перший ступінь рутинного нагромадження і пошуку даних, що в остаточному підсумку призводить до відомої у світовій практиці суперечливої ситуації, коли інформація начебто б десь є, її навіть занадто багато, але вона не структурована, не узгоджена, розрізнена, не завжди достовірна, її вкрай складно знайти й одержати. Практично не ставиться питання про створення інформаційних систем на основі об'єктних і об'єктно-реляційних СУБД. Проте саме цей напрямок розвитку інформаційних систем, включаючи Інтернет, який оперує мультимедійними об'єктами, забезпечує безпеку і цілісність даних, зберігає звернення до реляційних баз, використовує стандартизовані мови й інтерфейси, позитивно зарекомендував себе у всіх сферах застосування. Правильне врахування тенденцій розвитку інформаційних технологій дозволить істотно підвищити ефективність вирішення сучасних задач органами внутрішніх справ.

Список літератури: 1. Скорченко П.Т. Проблемы технико-криминалистического обеспечения досудебного уголовного процесса: Автореф. дис....д-ра юрид. наук. М., 2000. 2. Турчин Д.А. Информация следов преступления // Повышение эффективности расследования преступлений. Иркутск, 1986. 3. Технические средства и системы в предупреждении и раскрытии преступлений. К., 1993. 4. Вольнский В.А. Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек. М., 2000.

Надійшла до редколегії 28.06.03